

דף הנחיה שבוע 3

זיטון כל ז'א אלקא זייססק' דז כל א ז'א

אלקא זייססק

- השוו את סיפור החרבת ביתר לסיפור החרבת טור מלכא (דף נז ע"א אות א, 'אתרנגול ואתרנגולתא'). מה המשותף לשניהם?
- חזרו לדרשת ר' יוחנן שעמה פתחנו את קובץ אגדות החורבן, (דף נה ע"ב אות ג): שימו לב כי דרשת ר' יוחנן 'מפוזרת' על פני הקובץ וכוללת את סיפור קמצא ובר קמצא, תרנגול ותרנגולת, שקא דריספק. נסו להבין מה המסר הכולל של דרשת ר' יוחנן לאור פירוש שלשת הסיפורים?

(בוזיאן ונאו כל זכריה)

- להבנת הדרשה ראו את הפסוקים בדברי הימים ב פרק כד, פס' יז ואילך המתארים את רצח זכריה. [שימו לב שמדרש זה מתייחס לחורבן ביהמ"ק הראשון, ולא השני כמו שאר הדרשות]
 - מצאו סיפורים נוספים בקובץ המסתיימים בגיורו של מנהיג האויב. מה המסר העולה מסיפורים אלו?
 - מסר קרוב ניתן לראות בברייתא בבבלי עבודה זרה יח ע"א:
- 'תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו: חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידי וואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת.'
-
- השוו לסיפורו של טיטוס (דף נו עב) – במה שונה טיטוס משאר המנהיגים? ובמה שונה סופו?

הקול קול יעקב

- מדוע הביטוי 'קול' יעקב' נדרש על אדריינוס ואספסיינוס?
 - הסבר אפשרי ניתן למצוא במקבילה בירושלמי תעניות, דף כד ע"א:
- תני א"ר יהודה בן ר' אלעאי: ברוך רבי היה דורש 'הקול קול יעקב והידיים ידי עשו' - קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו בביתו. תני ר' שמעון בן יוחי: עקיבה רבי היה דורש 'דרך כוכב מיעקב' - דרך כוזבא מיעקב. ר' עקיבה כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא א"ל ר' יוחנן בן תורתא עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא.
- א"ר יוחנן קול אדריינוס קיסר הורג בביתר שמונים אלף ריבוא.'
-
- אלו משמעויות נוספות מעמיסה הדרשה על סיפורי החורבן כאשר היא משווה אותם ליחסי יעקב-עשו?

אנה וזבוא בניה

- בגמרא לא מובא שם האשה. סיפור זה מובא במספר מקורות, ובהם ישנן מסורות שונות באשר לשם האשה ובאשר לתקופה המדויקת בה אירע. (ראו הערתו של שטיינזלץ במדור 'החיים'). ניתן להשוות לשתי הוורסיות של הסיפור שבספר חשמונאים (מקבים) ב' וד'.

בגמרא מובאים מספר סיפורים של 'קידוש השם' - למעוניינים להרחיב בנושא זה, ראו את ספר המאמרים 'קדושת החיים וחירוף הנפש', ובמיוחד:

- 'קדושת החיים וחירוף הנפש בעקבות מרד בר כוכבא', אהרן אופנהיימר
- 'שורשיו של קידוש השם באשכנז הקדומה', אברהם גרוסמן

לסיכום: מהן האמירות המרכזיות של קובץ מדרשים זה לגבי החורבן וסיבותיו?

למי שיוסיק - הצעות ליחידה נוספת

1. בבלי גאונים - 'אלהה צביק אינן אא אבותינו' [לחידה בארון]

המשנה בפרק רביעי של מסכת תענית 'חמשה דברים אירעו את אבותינו' - דף כו ע"א (כל משניות הפרק מובאות ברצף, משנתנו נמצאת בערך בשני שלישי הפרק)

הגמרא בדף כח ע"ב 'ה' דברים אירעו' עד סוף דף כט ע"א 'משנכנס אב'.

- מה המכנה המשותף של כל האירועים שאירעו ב"ז בתמוז? ובתשעה באב?
- מהי המשמעות התיאולוגית של העובדה שכולם אירעו באותו יום?

הצעה לתשובה אפשרית ניתן למצוא בדבריו של המהר"ל מפראג בספר נצח ישראל, פרק ח:

כאשר הנמצאים הם מחולקים בעצמם, עד שתמצא שיש בהם שהם הפכים לגמרי, כמו האש ומים. ובמין האדם גם כן, אף שכולם משתתפים, שהן מין האדם, ימצאו מתחלפים. עד שתמצא אומה מסוגלת לזה, ואומה לענין אחר הפך זה, ודבר זה נראה לחוש. ומכל שכן באומה ישראלית שהיא מתחלפת מכל האומות, ויש באומות שהם הפכים להם לגמרי, כמו שהתבאר. ולפיכך אמרו אין לך דבר שאין לו זמן מיוחד, כמו שאמר שלמה עליו השלום (קהלת ג, א) "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים". וזה שאמרו חכמים (אבות פ"ד מ"ג) אין לך אדם שאין לו שעה. כי במה שהוא מציאות מיוחד בעולם, יש לו זמן שהוא מיוחד לו. וכל המציאות הוא תחת הזמן, וכמו שהוא מציאות מיוחד בפני עצמו, כך יש לו זמן בפני עצמו, כי הזמן בו הויית הנמצאים. וכמו שהזמן בו הויית הנמצאים, כן תמצא זמן מיוחד שבו הוא הפסד הנמצאים. ולפיכך שנינו ה' דברים ארעו לאבותינו וכו', כי הזמן הזה בפרט מיוחד אל אותם שהם מתנגדים אצל ישראל. כי הזמן אשר הוא מיוחד לישראל, ובו מתעלים ישראל, הוא הזמן שבארנו בחבור גבורות השם (פמ"ו) באריכות, כמו ניסן ותשרי, כי זה הזמן הוא הזמן השווה, אינו יוצא לשום קצה. כי נקראו קצוות שיש להם קצה וסוף. אבל השווה אינו הולך אל הקצה. לכן בחודש ניסן ותשרי יש בהם לישראל המועדים והחגים, והם זמני ששון ושמחה (דברים טז, יא-טו), ומורה כי לשמחת ישראל ושלמות מעלתם לא יהיה קצה והפסק:

אבל הזמן אשר היו גוברים המתנגדים להם, והיו מחריבים אותם, הוא בתמוז ואב, שהם בקצה החמימות, והם בקצה כאשר גבר החמימות. ומורה כי לחורבן ישראל ותגבורת האומות יהיה קצה וסוף, כי כל דבר שהוא קצה יש לו סוף, כמו שמשמע לשון 'קצה'. ואין לך נטיות קצה יותר כמו כאשר הוא בתמוז ובאב, שאז השמש בתכלית תוקפה וגבורתה. וזה הזמן הוא הפך הזמן המיוחד לישראל, שהוא הזמן אשר בו השווה. ושבעה עשר בתמוז הוא התחלת הקצה, וט' באב הוא תכלית הקצה, ולפיכך אלו שני זמנים מיוחדים אל כחות המתנגדים אל ישראל.

ומפני כי הזמן הזה מיוחד שהוא מתנגד אל הקדושה, ולפיכך ב"ז בתמוז ובט' באב אירעו בו עשרה דברים. כי מספר עשרה מיוחד לדבר שהוא קדושה, כי כן אמרו (ברכות כא ע"ב) אין קדושה בפחות מעשרה. ועוד, מספר עשרה מורה שהזמן מתנגד לישראל לגמרי, עד שאין על זה, ולכן עשרה דברים אירעו, כי המספר מגיע עד מספר עשרה, ואחר עשרה חוזר למנות אחד עשר שנים עשר, והרי אין על מספר עשרה. ומפני כי הזמן הזה מתנגד לישראל עד שאין על זה, לכן היה חמשה ב"ז בתמוז, וחמשה בט' באב, והם עשרה:

ומפני ש"ז בתמוז הוא התחלת הקצה, ולפיכך כל ה' דברים שבו נעשו אינם גמר פורעניות. כי מה ששברו לוחות

אינו תכלית פורעניות, שהרי אפשר באחרים. כי זה הזמן הוא התחלת הקצה, ואינו גמר, רק בט' באב תכלית הקצה. וכן מה שבטל התמיד אינו תכלית הפורעניות, עד שחרב הבית. וכן מה ששרף אפוסטמוס התורה אינו תכלית פורעניות, שהרי אפשר באחרת. וכן מה שנבקעה העיר אין זה גמר פורעניות, רק כשחרב הבית. וכן מה שהעמיד צלם בהיכל אין גמר של פורעניות, רק כשחרב הבית. ולפיכך אלו חמשה דברים אירעו ב"ז בתמוז: אבל בט' באב הוא גמר פורעניות בתכלית, מה שנגזר גזירה לאבותינו שלא יכנסו לארץ, וכן חורבן הבית בראשונה, ובאחרונה, וכן מה שנלכדה ביתר, וכן מה שנחרשה העיר. ולפיכך אלו חמשה דברים אירעו בט' באב. ואלו חמשה דברים שהיו ב"ז בתמוז, שנהפך להם יד הימין לשמאל, כמו שאמרנו לפני זה, לכך לא היו החמשה הראשונים כמו החמשה האחרונים. כי חמשה הראשונים נגד יד הימין, שהוא התחלה. ולכך היו אלו חמשה שאירעו ב"ז בתמוז התחלת פורעניות. אבל חמשה שאירעו בט' באב גמר פורעניות, מפני שהם כנגד יד שמאל, שהיא השנייה, והיא גמר:

ביטול התמיד

בבבלי לא מובא הסבר לביטול התמיד, מלבד האמירה כי תארוך ביטולו ל"ז בתמוז הוא מסורת. במקבילה בירושלמי דף כג/א מובא סיפור המסביר את הקשר בין ביטול התמיד והבקעת החומה:

ובטל התמיד: רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי: בימי מלכות יון היו משלשלין להם שתי קופות של זהב, והיו מעלין שני כבשים. פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להן שני גדיים, באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים בלשכת הטלאים. על אותה השעה העיד ר' יודה בן אבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. ואמר ר' לוי: אף בימי מלכות הרשעה הזאת [=רומי] היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים, ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב והעלו להם שני חזירים. לא הספיקו להגיעה למחצית החומה עד שנעץ החזיר וקפץ מארץ ישראל מ' פרסה. כאותו השעה גרמו העונות ובטל התמיד וחרב הבית:

הבקעת העיר

שני התלמודים דנים בשאלת הסתירה בתארוך הבקעת חומת ירושלים בין המשנה ובין התארוך בירמיה. פרקים לט ונב. כיצד פותר את הבעיה כל אחד מן התלמודים?

ירושלמי – המשך הסוגיה בדף כג/א

והובקעה העיר. כתיב בתשעה לחדש הובקעה העיר ואת אמר הכין? א"ר תנחום בר חנילאי: קילקול חשבונות יש כאן, הדא הוא דכתיב 'ויהי בעשתי עשרה שנה בא' לחדש היה דבר ה' אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלים האח' (יחזקאל כו), מהו האח, אין תימר בא' באב עדיין לא נשרף, אין תימר בא' באלול ביום ולילה נפק בלדרה מן ירושלים ואתי לצור, אלא קלקול חשבונות יש כאן. ר' יוחנן ורשב"ל, ר' יוחנן אמר: למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקלקלו חשבונותיו, אמר יעשה זה ראש לחשבונות. רשב"ל אמר: למלך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקדש, אמר יעשה זה ראש לחשבונות. רבי מנא בעי ניחא נתקללו לשעבר דילמא להבא. בין כמאן דאמר בתשעה לחדש בין כמאן דאמר ב"ז מה ביניהון? כ"א יום, מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב בהמ"ק. א"ר אבונה סימנא 'מקל שקד אני רואה', מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית כ"א יום. מאן דאמר בט' לחדש, בא' באב חרב הבית. מ"ד ב"ז, בט"ב חרב הבית.

2. איכה רבה

במדרש איכה רבה מובאות דרשות שונות שכולן דורשות את המילה 'איכה'. כיצד מפרשת כל דרשה את החורבן, סיבותיו ומשמעותו? מומלץ לעבוד עם תנ"ך פתוח ולראות את הפסוקים הנדרשים בהקשרם.

איכה רבה א,א:

'איכה ישבה' - שלשה נתנבאו בלשון איכה, משה ישעיה וירמיה. משה אמר 'איכה אשא לבדי' (דברים א'), ישעיה אמר 'איכה היתה לזונה' (ישעיה א'), ירמיה אמר 'איכה ישבה בדד'.
אמר ר' לוי: משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין, אחד ראה אותה בשלותה ואחד ראה אותה בפחזותה ואחד ראה אותה בניוולה. כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלותם ואמר 'איכה אשא לבדי טרחכם', ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר 'איכה היתה לזונה', ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר 'איכה ישבה'.

שאלו את בן עזאי אמרו לו: רבינו דרוש לנו דבר אחד ממגילת קינות [=איכה], אמר להם: לא גלו ישראל עד שכפרו ביחידו של עולם ובמילה שנתנה לעשרים דורות ובעשרת הדברות ובחמשה ספרי תורה, מנין איכ"ה.
אמר ר' לוי: לא גלו ישראל עד שכפרו בשלשים ושש כריתות שבתורה ובעשרת הדברות, מנין איכ"ה.

'ישבה בדד' - ר' ברכיה בשם רבי אבדימי דמן חיפה: למלך שהיה לו בן, בזמן שעושה רצונו של אביו היה מלבישו בגדי מילתין ובזמן שאינו עושה רצונו מלבישו בגדי בדד. כך ישראל כל זמן שהיו עושין רצונו של הקב"ה כתיב 'ואלבישך רקמה' (יחזקאל ט"ז), ר' סימא אמר פורפירא, תרגם אונקלוס אפקלטורין פליקטא, ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה מלבישן בגדי בדדין הדא הוא דכתיב [זה הוא שכתוב] 'איכה ישבה בדד'.

אמר רב נחמן אמר שמואל משום ריב"ל: קרא הקב"ה למלאכי השרת, אמר להם: מלך בשר ודם כשמת לו מת והוא מתאבל, מה דרכו לעשות? אמרו לו: תולה שק על פתחו, אמר להם: אף אני כך אני עושה, הדא הוא דכתיב 'אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם' (ישעיה נ).

מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? אמרו לו: מכבה את הפנסין, אמר להם כך אני עושה, שנאמר 'שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם' (יואל ד).

מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, כופה את המטות, כך אני עושה, שנאמר 'עד דכרסון רמיו ועתיק יומין יתיב' (דניאל ז) כביכול שהיו הפוכין.

מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, הולך יחף, כך אני עושה שנא' ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו' (נחום א).
מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, מבזע פורפירא שלו, כך אני עושה, דכתיב 'עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו', רבי יעקב דכפר חנון מפרש ליה: מהו 'בצע אמרתו', מבזע פורפירא שלו.

מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, יושב ודומם, כך אני עושה שנאמר 'ישב בדד וידום' (איכה ג).
מלך בשר ודם אבל מה דרכו לעשות, יושב ובוכה, כך אני עושה דכתיב 'ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח' (ישעיה כב).

דבר אחר: 'איכה' - אמר להם ירמיה, מה ראיתם בעבודת כוכבים שאתם להוטין אחריה, אילו היה לה פה למיסב ולמיתב היינו אומרין כך? אלא נאמר דידה ונאמר דיליה, נאמר דידה 'כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה' (ירמיה י'), ונאמר דיליה 'כדנה תאמרין לחוס אלהיא די שמיא וארקא וגו' (שם), 'לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ה' צבאות שמו'.

רבי יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר: אין לשון איכה אלא לשון תוכחה, הדא מה דאת אמר 'איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו וגו' (ירמיה ח), ור' נחמיה אומר: אין לשון איכה אלא קינה, הדא מה דאת אמר 'ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה' (בראשית ג) - אוי לכה.

ואימתי נאמרה מגילות קינות, רבי יהודה אומר: בימי יהויקים נאמרה. אמר לו ר' נחמיה: וכי בוכין על המת עד שלא ימות, אלא אימתי נאמרה, אחר חורבן הבית, הרי פתרונו 'איכה ישבה בדד':

3. וכי אסיק נבנני (אלה, באך האושק אפלי ורציו אראו אה האוי, נבנני ר' זקובא:

בבלי מכות דף כד ע"א-ע"ב:

וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים. התחילו הן בוכין ור' עקיבא מצחק, אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו 'זהזר הקרב יומת' ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב 'ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו', וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב 'לכן בגללכם ציון שדה תחרש', בזכריה כתיב 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם' עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.

בלשון הזה אמרו לו: עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו.

